

ХАРАКТЕРНИ ТРУДНОСТИ ПРИ АДАПТАЦИЯТА НА СТУДЕНТИТЕ КЪМ УСЛОВИЯТА НА ОБУЧЕНИЕ ВЪВ ВУЗ

И в а н И в а н о в / ВПИ – Шумен/

Един от основните проблеми на реализацията на личността е този за адаптацията ѝ към условията на дейността, без която е невъзможно ефективното приложение на формираните ѝ вече качества, нито пълноценното и граждане на нови. В определен смисъл може да се каже, че адаптацията е фундаментален процес с голяма личностна и обществена значимост от който зависи и настоящето и бъдещето на личността.

В социологическата и психологическата литература адаптацията се разглежда като процес, протичащ на няколко нива – биологично, психологическо, социално. В най-общ вид под адаптация се разбира приспособяването на строежа и функциите на организма към условията на средата /8,11/ изменения на свойствата на организма /6,10/, интеграция на реакциите и насочени към поддържането на неговите устойчивост и поведение /4,163/, /8,73-74/.

Адаптацията при човека е процес на привикване на личността към нова група, колектив, специфични условия на живот и дейност /6,10/. Тя е процес, характеризиращ взаимоотношенията на личността и обществото, свързана е с развитието и обогатяването на човешката индивидуалност. Тя предполага осъзнаване на социалния статус и на свързаното с него ролево поведение /3,220-223/ и е форма на активно, а не на пасивно /приспособителско/ отношение към социалната среда /4,163/.

Един от проблемите в работата на ВУЗ е адаптацията на първокурсниците към специфичните му условия. От начина на протичане на този процес зависят до голяма степен и крайните резултати от обучението. Не случайно се смята, че I курс е тест за студеностка и професионална пригодност.

Основните затруднения на студентите-първокурсници се дължат на неумението да се разпредели рационално времето, липса на навици за самообразование и управление на собствената дейност, бавен темп на възприемане на информацията, лоша хигиена на умствен труд и др. /2,91/. Това най-често води до загуба на вътрешна ориентация, влошаване на паметта, ниска ефективност на обучението, понижена работоспособност, отказ от обучение и др.

Процесът на адаптация на студентите-първокурсници е в значителна

степен обусловен мотивационно. Пряката връзка между мотивите и адаптацията се разглежда в работите на редица автори - Х. Льове /5,151/, Н. Гейли /5,152/, С.И. Архангелски /1,218/, Ф.М. Рахматулина /7,112-128/, М.И. Дяченко и Л.А. Кандибович /2,123-136/ и др., като същевременно трябва да отбележим, че конкретните изследвания на мотивите на студентите и отражението им върху пронеса на адаптация към ЕУЗ са много малко и това е един от най-слабо проучените въпроси на организацията на учебния процес във ЕУЗ.

При анализа на особеностите на адаптацията на студентите към изискванията на ЕУЗ се ограничихме само с адаптацията им към учебната дейност. Тя е водеща дейност, тоест във и по отношение на нея става психическото им развитие. Именно в пронеса на обучение и чрез него се постигат основните цели на подготовката на специалистите, чрез нея се придобиват професионално важни знания, умения, навики, в нея се отразяват всички останали страни от живота на студентите /7,180-186/.

Учебната дейност на студентите е сложно явление, в основата си състоящо се от решаването на учебни задачи и извършването на учебни действия, самоконтрол и самооценка на резултатите. Тя е различна и от дейността на ученика, и на учения, и на професионалиста, като съчетава някои техни характерни особености.

В основата на логическата схема ϵ на настоящето изследване бяха поставени понятията идеален модел на дейността и субективен модел на дейността, който се определя от стабилно мотивационно ядро и във всеки конкретен случай е различен. За обективен критерий за адаптираност бе приета степенята на корелация на двата модела, като същевременно се разкрие йерархията на мотивите и общите тенденции на тяхната динамика.

Цел на изследването е да се анализира ходът на адаптацията на студентите-първокурсници в тясна връзка с мотивацията на учебната дейност, да се фиксира влиянието върху нея на факторите вид обучение, възраст, академична успеваемост и да се разкрият характерните трудности при осъществяването на този процес.

Изследването беше реализирано чрез рейтинг-тест, включващ списък от 14 качества, необходими за успешната учебна работа, който се ранжира два пъти, като се изграждат идеална и реална рангова редица, както и чрез въпросник, включващ съждения, представляващи същността на 20 основни мотиви за учене, разделени в пет групи - общосоциални мотиви, научно-познавателни, професионални, утилитарни и мотиви за социална идентификация. Общо бяха изследвани 142 редовни и 96 задочни студенти от I курс на Педагогически факултет на ВПИ - Шумен през уч. 1985/86 г.

Данните, получени от изследването показват, че общо адаптацията на студентите-първокурсници към условията на живот и дейност във ВУЗ съпроводена с редица трудности, като студентите-заочници по-лесно се приспособяват към тези условия. За тях стойността на коефициента на корелация на идеалния и реалния модел на учебна дейност е 0,708, докато за редовните студенти той е 0,543.

Типичните трудности в адаптацията на редовните студенти, изразяващи се в колебание в избора на специалност и ВУЗ, както и в неувереност в силите си, страх от ВУЗ, от преподавателите се дължат на липсата на навики за контактуване с преподавателите, силно развит усет за дистанция от тях, непознаване на собствените учебни възможности, съмнение в тях.

Студентите-заочници изпитват подобни трудности, но характерен момент тук е силно изразеният комплекс за малоценност и непригодност, докато взаимоотношенията с преподавателите не придават на адаптационната ситуация такъв драматичен нюанс, както при редовните студенти.

Мотивационният фон на адаптацията на студентите е благоприятен. Водещи мотиви за учебна дейност са научно-познавателните, професионалните и общосоциалните - те заемат първите места в йерархията на мотивите. Това свидетелства за преобладаването у большинството от постъпващите във ВУЗ на стремеж да се получи висше образование като основа за овладяването на определена професия и стабилни и правилно насочени познавателни интереси. Това още веднъж подчертава социалната и идейна зрялост на студентите, които в огромното си большинство разглеждат в единство реализацията на личните и обществените интереси.

Данните от изследването показват, че изборът на специалността и формата на следване е акт на свободна воля, като малко влияят различните семейни, приятелски и др. подобни мнения. Ирава впечатление и значително по-силно изразената самостоятелност в това отношение на заочниците, както и общо по-силното влияние при тях на професионалните мотиви и обратното при редовните студенти. Това е още един източник на адаптационни трудности, тъй като обективно трудната ситуация за студентите се съчетава и с мотивационно несъответствие.

Възрастта на постъпване във ВУЗ е фактор, който влияе осезателно върху процеса на адаптация.

С нарастването на възрастта нарастват и чувството на неувереност в силите си, въпреки че в общи линии адаптацията на всички студенти - и редовни, и заочни протича сравнително лесно. При по-възрастните,

обаче тя е обременена от известно чувство за несигурност в собствените си интелектуални сили, като съдновременно се разчита на придобитите вече от участието в трудовия процес навици.

С нарастването на възрастта се променя силата и влиянието на отделните групи мотиви за учебна дейност, както и относителният им дял в йерархичната структура. С възрастта нараства значението на общосоциалните и утилитарните мотиви и за редовните и за задочните студенти, което може да се обясни с по-голямата им житейска зрелост. По отношение на другите групи мотиви, обаче картината е характерна. При редовните студенти се забелязва с възрастта намаляваща самостоятелност на избора, която е източник на тревожност, както и намаляваща значимост на научно-познавателните мотиви. За по-възрастните редовни студенти е характерно, че се интересуват не толкова от пропеса на учене, колкото от крайния му резултат - придобиването на диплома, стремежът да се следва на всяка цена като израз на утилитарна подбуди.

При задочниците, обратно с възрастта нараства самостоятелността на избора и решенията, което е благоприятно за адаптацията, но значителен проблем представляват професионалните мотиви, които са най-силно изразени при 25-30 годишните, когато мотивират изцяло житейския избор. След 30 -годишна възраст, те отстъпват на заден план пред утилитарните и научно-познавателните мотиви. При по-възрастния задочник основен източник за адаптационни трудности е професията и свързаните с нея статус и роля в обществото.

Академичната успеваемост е фактор, влияещ върху адаптацията на студентите, а в определен смисъл може да се разглежда и като следствие от нея. Основният извод от изследването е, че с нарастването на успеха от следването нарастват и трудностите при адаптирането на студентите, както при задочниците, така и при редовните студенти. Общо по-добрата адаптация е характерна за студентите, показващи по-ниска успеваемост.

Основната трудност, с която се сблъскват студентите от I курс е непознаването на условията за следване във ВУЗ. За значителна част от тях процесът на обучение се състои само от труд, постоянство и рещимост да се получи висока оценка. Те отдават твърде малко значение на емоционалния фактор, както и на социално-психологическите условия на обучението. Затова и въпреки, че получават по-високи оценки на изпитите, постигат това с максимално напъгане и прогресивно натоварване на и изтощаване на нервната система.

По-високият успех от следването е резултат от действието на механизми, свързани с достигането на прагматични цели и на личен познавателен интерес. Той не е достатъчно силно мотивиран от интересите на обществото. Студентите не осъзнават обществената ценност на учебните успехи или по-точно казано осъзнават, че обществото реално не ги ценя, тъй като успехът от следването е "факт за лична консумация" – оценките от дипломата не играят почти никаква роля при определянето на бъдещето на специалиста при професионалната му реализация.

Изследването още веднъж показва, че процесът на адаптация към условията на следване във ВУЗ е сложен и противоречив, като за значителна част от студентите той създава определени трудности. Тези трудности са характерни и специфични за редовните студенти и задочниците, за различните по възраст и академична успеваемост студенти. Той има голямо значение, тъй като от протичането му до голяма степен зависи и успешността на следването, тъй като се формира определен стереотип на учебна работа, действащ до края на обучението.

Новечето от посочените адаптационни трудности са преодолени при целенасочена работа в това отношение на работещите във ВУЗ, като работата трябва да е диференцирана и да отчита своеобразието на адаптационната ситуация.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Архангельский, С.И. Учебный процесс в высшей школы, его закономерные основы и методы. М., 1980.
2. Дьяченко, М.И., Л.А.Кандыбович. Психология высшей школы. Минск, 1981.
3. Зотова, С.И., И.К.Кряжнева. Некоторые аспекты социально-психологической адаптации личности. В: Психологические механизмы регуляции социального поведения. М., 1979, стр. 219-233.
4. Иванова, З. Психологические проблемы на адаптацията. В: Всичка регуляция на дейността. С., 1980.
5. Льове, Х. Психология на обучението. С., 1979.
6. Пирьов, Г. Л. Десев Кратък речник по психология. С., 1981.
7. Прикладная психология в высшей школы. Казань, 1979.
8. Психологический словарь. М., 1980.